

pravovykh reform Publ., 2007, 912 p. 8. Pro zaxody shhodo vprovadzhennya Konceptiyi administratyvnoyi reformy v Ukraini [On measures to implement the Concept of administrative reform in Ukraine] : ukaz Prezidenta Ukrainy vid 22 lypnya 1998 roku № 810/98. Oficijnyj visnyk Ukrainy, 1999, № 21, St. 32. 9. Vykonavcha vlada i administratyvne pravo [The executive and administrative law], Kyiv, Vydavnychyy Dim "InYure" Publ., 2002, 668 p. 10. Ostapenko O. I. Subyekty upovnovazheni rozglyadaty spravy pro administratyvni pravoporushennya [Entities authorized to consider cases on administrative offenses], Lviv, 2009, 220 p.

УДК 347.218.1:347.232

Т. В. Волинець

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

© Волинець Т. В., 2016

Досліджено питання класифікації цивільно-правових способів захисту права комунальної власності.

Ключові слова: право власності, право комунальної власності, способи захисту права власності.

Т. В. Волинець

СПОСОБЫ ЗАЩИТЫ КОММУНАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Статья посвящена исследованию вопроса классификации гражданско-правовых способов защиты права коммунальной собственности.

Ключевые слова: право собственности, право коммунальной собственности, способы защиты права собственности.

T. Volynets

MEANS OF PROTECTION OF THE RIGHT OF MUNICIPAL OWNERSHIP

This article presents a study of the problem of classification of the civil-legal protection of the right of municipal ownership.

Key words: right of ownership, right of municipal ownership, means of protection of the right of ownership.

Постановка проблеми. Актуальність нашого дослідження полягає у дослідженні питання способів захисту права комунальної власності. Сьогодні питання захисту саме комунальної власності не сповна висвітлено у науковій літературі, а у законодавстві немає поділу між способами захисту окремих форм власності, і тому розгляд цього питання набуває актуальності.

Захист права комунальної власності має важливе практичне значення, оскільки без належної матеріальної бази ефективного здійснення територіальною громадою своїх функцій є малоефективним. Малодослідженими залишаються також питання класифікації захисту саме права комунальної власності.

Аналіз дослідження проблеми. Дослідженням питань захисту права власності загалом займалися такі вчені: В. І. Борисова, М. І. Гаврилюк, О. Б. Гнатів, І. О. Дзера, С. Д. Домусчі, І. В. Жилінкова, Л. А. Музика, В. Ігнатенко, С. Сиротенко, О. Первомайський та інші.

Метою цієї статті є дослідження питання класифікації способів захисту права комунальної власності.

Виклад основного матеріалу. Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод передбачено право кожної фізичної чи юридичної особи безперешкодно користуватися своїм майном, не допускається позбавлення особи її власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права, визнано право держави на здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів [1]. Якщо особі відповідно до національного законодавства країни належить яке-небудь право, що становить певний матеріальний актив, вона може захищати це право відповідно до правил про захист права власності [2, с. 489].

Відповідно до ст. 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [3]. Враховуючи ці положення, можна стверджувати, що право комунальної власності підлягає захисту на рівні з правом державної та приватної власності. Згідно зі ст. 386 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності [4]. Отже, суб'єктам права комунальної власності надаються способи захисту права власності передбачені цивільним законодавством.

Цивільним законодавством захист усіх видів права власності регулюється єдиними правовими нормами, однак способи захисту права комунальної власності мають певні особливості порівняно із загальними положеннями про захист права власності, а тому потребують окремого розгляду.

До способів цивільно-правового захисту права власності загалом належать:

- 1) віндикаційний позов;
- 2) негаторний позов;
- 3) позов про визнання права власності;
- 4) визнання незаконним правового акта, що порушує право власності [4].

Вищенаведений перелік, який закріплений у главі 29 ЦКУ, способів захисту права власності не є вичерпним. Відповідно до ч. 2 ст. 16 ЦК суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом. Слід погодитись з думкою І. В. Жилінкової, яка стверджує, що немає підстав сумніватися, що це правило стосується також захисту права власності [5, с. 130].

Класифікація способів захисту права власності у науці цивільного права висвітлена по-різному. Так, В. П. Ємельянов поділяє способи захисту на загальні: віндикаційний та негаторний позови, позов про визнання права власності; спеціальні: способи захисту від правомірного чи неправомірного втручання державних органів чи інших організацій, способи захисту у разі несприятливого збігу об'єктивних обставин, зобов'язально-правові способи, захист права довічно успадкованого володіння земельною ділянкою [6, с. 216].

Є. А. Суханов способи захисту права власності поділяє на: 1) речово-правові; 2) зобов'язально-правові; 3) позов про визнання права власності та його різновид, позов про виключення майна з опису; 4) позови до публічної влади; вимоги про визнання недійсним ненормативного акта, який не відповідає нормативно-правовим актам та порушує речове право; 5) позови про компенсацію у зв'язку з припиненням права власності за рішенням публічної влади [6, с. 215].

На думку, І. О. Дзери способи захисту права власності поділяються на:

- 1) основні речово-правові засоби (віндикаційний та негаторний позови);
- 2) допоміжні речово-правові засоби захисту (позов про визнання права власності, позов про вилучення майна з опису);
- 3) зобов'язально-правові засоби (засоби захисту права власності у договірних відносинах, у деліктних зобов'язаннях, позови про повернення безпідставно отриманого чи збереженого майна);
- 4) спеціальні засоби захисту (позови про визнання угоди недійсною, позови про захист прав співвласника у разі виділу, поділу та продажу спільного майна; засоби захисту права власності померлих та осіб, визнаних безвісно відсутніми або оголошених померлими; засоби захисту прав власників від неправомірного чи правомірного втручання державних органів, органів місцевого самоврядування та у надзвичайних ситуаціях; інші спеціальні засоби, обумовлені особливим колом уповноважених чи зобов'язаних осіб та надзвичайними обставинами [6, с. 216].

Є. О. Харитонов виділяє засоби захисту речово-правові; зобов'язально-правові; такі, що впливають із різних інститутів цивільного права й вимоги до органів державної влади й управління про захист інтересів власника від правомірного або неправомірного втручання. О. П. Сергєєв поділяє цивільно-правові засоби захисту на речово-правові, зобов'язально-правові та засоби, що впливають із різних інститутів цивільного права і не належать ні до речових, ні до зобов'язальних [7, с. 46].

Також слід звернути увагу на класифікацію, запропоновану О. Мірошник та Т. Присяжнюк. Зокрема, вони виокремлюють такі позови, що спрямовані на захист права власності:

- 1) на майно, витребування його з чужого незаконного володіння та від добросовісного набувача у передбачених законом випадках або відшкодування його вартості чи усунення інших порушень прав власника;
- 2) про визначення порядку володіння, користування і розпорядження майном, що є спільною власністю;
- 3) про поділ спільного майна або виділ з нього частки;
- 4) про визнання недійсними угод про відчуження майна чи дійсними у випадках, коли одна із сторін повністю або частково виконала угоду, що потребує нотаріального посвідчення, а інша сторона ухиляється від нотаріального посвідчення угоди за рішенням суду, незаконними актів державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування про неправомірне втручання у здійснення власником правомочностей щодо володіння, користування і розпорядження своїм майном;
- 5) про переведення прав і обов'язків покупця за договором купівлі-продажу, укладеним учасником спільної часткової власності на частку в ній із порушенням права привілейованої купівлі цієї частки іншим учасникам цієї спільної власності;
- 6) про передачу у приватну власність майна, якщо за законом воно підлягає відчуженню цьому громадянину, визнання недійсними угод, укладених із порушенням прав цього громадянина;
- 7) про виключення майна з опису;
- 8) про відшкодування шкоди, завданої майну, або збитків, завданих порушенням права власності, виключаючи неодолені доходи;
- 9) про інші вимоги, пов'язані з охороною права приватної власності [8, с. 68].

Л. М. Баранова вважає, що для захисту права комунальної власності застосовується лише загальний спосіб юрисдикційної форми захисту – судовий захист [9]. Однак, з такою думкою не слід повністю погоджуватись.

Треба погодитись з думкою окремих науковців, що незважаючи на те, що найкращим регулятором будь-яких правовідносин є правові норми, однак судовий захист є найшвидшим способом вирішення певних проблем, незрівнянний з правотворчістю, недоліки якого усуваються роками [10, с. 187]. Тому найбільшу увагу потрібно звернути на судовий захист права комунальної власності для відстоювання інтересів територіальних громад.

Значущість судового захисту обумовлена тим, що наявні у законодавстві України прогалини найчастіше ліквідуються через судове тлумачення правових норм [10, с. 188]. Гарантованість судового захисту права комунальної власності є основним принципом демократичної держави.

Необхідно класифікувати способи захисту права комунальної власності з урахуванням специфіки такого виду власності та особливостей суб'єкта.

Треба погодитись з думкою О. Б. Гнатів, що способи захисту права власності можна диференціювати залежно від правових наслідків їх застосування на речово-правові способи та зобов'язально-правові способи захисту [11, с. 14].

У проекті Закону України "Про комунальну власність в Україні" розділ VII присвячений захисту права комунальної власності, однак у ньому містяться загальні положення про право на захист. Такі положення є і у інших проектах, однак у жодному з них не передбачено способів захисту саме права комунальної власності.

Справи за позовами про захист права власності належать до найпоширеніших категорій цивільних справ і, як правило, розглядають відповідно до законодавчих норм. Однак слід зауважити, що прогалини в регулюванні відносин у сфері права власності спричиняють деякі труднощі у застосуванні судами чинного законодавства.

Стосовно реалізації права на судовий захист права комунальної власності територіальними громадами існує проблема визначення особи позивача. Судова практика свідчить про те, що позивачами у цих справах є органи місцевого самоврядування.

На нашу думку, позивачами повинні бути представники територіальних громад, і це можуть бути не тільки органи місцевого самоврядування.

Сьогодні ні в чинному законодавстві, ні в проектах немає жодної норми щодо регулювання питання способів захисту права комунальної власності.

Неюрисдикційною формою захисту порушених прав є самозахист. В. П. Грибанов під самозахистом цивільних прав розуміє здійснення вповноваженою особою дозволених законом дій фактичного порядку, спрямованих на охорону його особистих чи майнових прав та інтересів [12].

Очевидним є висновок, що механізми захисту права комунальної власності потребують законодавчого закріплення.

На думку Баранової, захист права комунальної власності полягає у такому:

1) право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів;

2) захист права комунальної власності може здійснюватися в судовому порядку та шляхом самозахисту;

3) орган місцевого самоврядування, до повноважень якого входить здійснення захисту права власності територіальної громади, зобов'язаний вжити заходи щодо захисту права комунальної власності;

4) територіальна громада має бути законодавчо визнана самостійним суб'єктом процесуального права [9].

На нашу думку, пункт 3 вищезгаданих положень слід викласти у такій редакції:

3) орган місцевого самоврядування, а також інші уповноважені особи, до повноважень яких входить здійснення захисту права комунальної власності територіальної громади, зобов'язані вжити заходи щодо захисту права комунальної власності.

Висновки. Проаналізувавши способи захисту права власності загалом, досліджено, що в законодавстві не закріплено поділу даних способів залежно від форми власності, а також не врегульовано застосування певних способів захисту права комунальної власності. На нашу думку, для того, щоб визначити способи захисту саме права комунальної власності, потрібно врахувати специфіку об'єктів комунальної власності, суб'єктів – власників комунального майна та суб'єктів – управління комунальним майном та необхідно закріпити в законодавстві норми, присвячені захисту права комунальної власності.

1. [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419).

2. *Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України / за ред. В. Г. Ротань, А. Г. Ярема, В. В. Кривенко, В. Я. Карабань, О. Є. Сонін. X. – 2010 р. – 800 с. 3. Конституція*

України Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР тлумачення станом на 15.03.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-80>.

4. Цивільний кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV зі змінами станом на 01.04.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

5. Жилінкова І. В. Превентивний спосіб захисту права власності / І.В. Жилінкова // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 3 (42). – С. 130.

6. Яворська О. С. Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України : навч. посіб. / О. С. Яворська. – К. : Атіка, 2008. – 256 с.

7. Сергеев А. П. Гражданское право / Сергеев А. П. – М. : Юридическая литература, 1999. – Т. 1. – 340 с. – С. 46.

8. Присяжнюк Т. Захист права власності у Європейському правовому просторі / Т. Присяжнюк, О. Мірошник // Право України. – 2001. – № 8. – С. 68.

9. http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2837/1/Baranova_79.pdf.

10. Територіальна громада: знаннєвість, дієвість : монографія / Ю. О. Куц, В.М. Сінченко, В. В. Мамонова, С. В. Газарян / За заг. ред. Ю. О. Куца. – Х. : Віровець А. П. “Апостроф”, 2011. – 340 с.

11. Гнатів О. Б. Захист права власності в цивільному праві : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.01.03 / О. Б. Гнатів. – Київ : Б.в., 2015. – 20 с.

12. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав // Осуществление и защита гражданских прав. – С. 117.

REFERENCES

1. [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419)
2. V. G. Rotan, A. G. Yarema, V. V. Kryvenko, V. Ya. Karaban, O. Ye. Sonin *Naukovo-praktychny j komentar do cyvilnogo zakonodavstva Ukrayiny* [A research and practice comment is to the civil legislation of Ukraine], X., 2010, 800 p.
3. *Konstytuciya Ukrayiny* [Constitution of Ukraine] [Elektronnyj resurs]. – *Rezhym dostupu*: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-80>.
4. *Cyvilnyj kodeks Ukrayiny* [Civil code of Ukraine] vid 16.01.2003 № 435-IV zi zminamy stanom na 01.04.2016 r. [Elektronnyj resurs]. – *Rezhym dostupu*: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Zhylinkova I. V. *Preventyvnyj sposib zaxystu prava vlasnosti* [Preventive method of defence of right of ownership], 2005, p. 130.
6. Yavorska O. S. *Pravove reguluyuvannya vidnosyn vlasnosti za cyvilnym zakonodavstvom Ukrayiny* [The legal adjusting of relations of property is on the civil legislation of Ukraine], K., Atika, 2008, 256 p.
7. Sergeev A. P. *Grazhdanskoe pravo* [Civil right], M. Yurydycheskaya lyteratura, 1999, 340 p.
8. Prysyzhnyuk T. *Zaxyst prava vlasnosti u Yevropejskomu pravovomu prostori* [Defence of right of ownership is in European legal space], 2001, p. 68.
9. http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2837/1/Baranova_79.pdf.
10. Kucz Y. O. *Terytorialna gromada: znannyevist, diyevist* [Territorial society, effectiveness], X, “Apostrof”, 2011. – 340 p.
11. Gnativ O.B. *Zaxyst prava vlasnosti v cyvilnomu pravi* : avtoref. dys ... kand. yuryd. nauk: 12.01.03. [Defence of right of ownership is in a civil law], Kyiv, B.v., 2015, 20 p.
12. Grybanov V. P. *Predely osushhestvlenyya yashhyt grazhdanskyx prav* [Limits of realization and protection of civil rights], p. 117.